

УДК 340.13

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Олександр ПУЧКОВ,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню доктринальних підходів до розуміння концепції національної безпеки. Проведено аналіз наявних понять і визначень категорії «національна безпека». Досліджено інші категорії, які входять до категоріального апарату. Запропоновано схему їхньої підпорядкованості.

Ключові слова: правовий порядок, безпека, національна безпека, стратегія національної безпеки, концепція національної безпеки, програми національної безпеки, класифікація, категоріальний апарат.

NATIONAL SECURITY CONCEPT: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS

Oleksandr PUCHKOV,
Postgraduate Student at the Department of Theory and History of State and Law
of International Humanitarian University

SUMMARY

The article is devoted to the doctrinal approaches to the understanding the concept of “national security”. The existing concepts and definitions of category national security are analyzed. Other categories that are the part of categorial apparatus are examined. The scheme of them subordination is proposed.

Key words: legal order, security, national security, strategy of national security, concept of national security, programs of national security, classification, categorial apparatus.

REZUMAT

Articolul este dedicat studiului abordărilor doctrinare în înțelegerea conceptului de securitate națională. Sa efectuat analiza conceptelor existente și a definițiilor categoriei securității naționale. Alte categorii care sunt incluse în aparatul categoric sunt investigate. Se propune o schemă de subordonare a acestora.

Cuvinte cheie: ordinea juridică, securitatea, securitatea națională, strategia de securitate națională, conceptul de securitate națională, programele de securitate națională, clasificarea, aparatele categorice.

Постановка проблеми. Національна безпека є однією з найважливіших умов функціонування держави та суспільства загалом. Тому її забезпечення є базовою потребою і важливим завданням для правоохоронних органів кожної країни як на національному рівні, так і в межах міжнародної спільноти загалом. Вироблення дієвих засобів гарантування національної безпеки неможливе без створення єдиної концепції, яка за своїм змістом є системоутворюючою. Концепція національної безпеки акумулює теоретичні та практичні надбання щодо механізмів визначення загроз національній безпеці, суспільству і людині, способів їх усунення і, як наслідок, утвердження стану безпеки в суспільстві. Водночас у законодавстві є інші документи, що схожі за цілями, але відрізняються за змістом. Отже, вивчення доктринальних підходів до розуміння категорії «концепція національної безпеки» та її співвідношення із суміжними поняттями необхідне.

Стан дослідження. Питанням, пов'язаним із дослідженням концепції національної безпеки загалом були присвячені роботи таких вітчизняних і закордонних учених, як: Л. Артюшин, О. Власюк, О. Дзьобань, А. Калько, Б. Кормиц, Г. Костенко, А. Крижанівський, В. Ліпкан, Г. Новицький та інші. Названі автори зробили чималий внесок у теорію і практику гарантування національної безпеки, однак, враховуючи нові виклики та загрози, ці питання потребують подальшого вивчення.

Метою та завданням статті є дослідження доктринальних підходів до категорії «концепція національної безпеки», її співвідношення із суміжними поняттями та вироблення ієрархічної моделі нормативно-правових актів у сфері національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне дослідження та визначення поняття національної безпеки, її складників, а також механізмів її забезпечення є не лише необхідним для доктрини, а й слугує надійною основою для формування оптимальної та дієвої державної політики у сфері національної безпеки і створення, впровадження та вдосконалення найбільш вдалої для кожної окремої держави концепції національної безпеки. Враховуючи гостру соціально-політичну кризу, збройну агресію Російської Федерації, збільшення рівня злочинності, перед Україною постають питання щодо вироблення нових концепцій національної безпеки у сферах, які є пріоритетними, наприклад, у протидії тероризму й організованій злочинності, гарантуванні економічної безпеки тощо.

У науці прийнято вважати, що концепція національної безпеки – це категорія, яку можна розглядати у двох аспектах: у широкому – як сукупність теоретичних (наукових) поглядів щодо того, якою має бути стратегія розвитку державної політики у сфері національної безпеки, та у вузькому розумінні – як фундаментальний документ у сфері гарантування національної безпеки. Розкриємо більш ґрунтовно кожний із цих аспектів.

У широкому сенсі концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) – це певний спосіб розуміння, трактування певних явищ, основний погляд, керівна ідея для її висвітлення; керівний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності [16]. В академічному словнику української мови визначено, що концепція – система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище [17]. У політичному словнику дається таке визначення поняття «концепція» (лат. *conceptio* – сукупність) – 1) система поглядів на те чи інше питання, явище, його розуміння і тлумачення; 2) ідейно-творче трактування теми, основна думка наукового або художнього твору [10]. Конкретизуючи широке поняття «концепція», В. Ліпкан зазначає, що «концепцію національної безпеки» варто розуміти як: 1) сукупність ідей і уявлень про природу та шляхи зміни (збереження або забезпечення) національної безпеки; 2) комплекс основних теоретичних положень, спрямованих на розкриття сутності національної безпеки в конкретних історичних умовах через науково обгрунтоване визначення її цілей, завдань, принципів, методів, форм, структури та елементів, що її забезпечують; 3) систему поглядів на вирішення проблем у сфері національної безпеки, сукупність понять і зв'язків між ними, яка визначає основні напрями розвитку і характеристики будь-якого явища в даній сфері; 4) систему поглядів на забезпечення особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [12].

У сучасній доктрині головні ідеї розкриваються в межах двох основних концептуальних підходів до проблеми концепції національної безпеки. Один із них умовно можна іменувати як «західницький». Його підтримують як вітчизняні дослідники, так і закордонні, особливо російські філософи і політологи. Даний підхід ґрунтується на проблемах цінності свободи і безпеки особистості. На думку прихильників цього підходу, безпека держави і суспільства є не самоціллю, а лише функцією забезпечення свободи і безпеки конкретного індивіда [7].

Зміст другого концептуального підходу полягає у висуненні на перший план безпеки держави і суспільства. У цьому разі нормативна концепція полягає в прийнятті тієї відправної тези, що сильна держава гарантує безпеку особистості й суспільства. Національна безпека розглядалася переважно в руслі так званої “hard security”, тобто захисту суспільства і держави від зовнішнього збройного нападу чи внутрішніх заворушень, актів тероризму в межах державних кордонів [14]. Такий підхід і нині застосовується, наприклад, у дослідженнях американського аналітичного центру Rand Corporation [2].

Тобто у межах першого підходу пріоритетом є саме захист конкретної особистості та гарантування її безпеки, у межах другого – на передній план висувається ідея пріоритету захисту держави і всього суспільства. Не применшуючи значення конституційної норми, передбаченої в ст. 3, ставимо законодамірне запитання, чи є загроза життю, здоров'ю або власності конкретного індивіда загрозою всій національній безпеці? Певно, що ні, адже об'єктивна реальність свідчить – щороку тисячі осіб стають жертвами злочинів, однак національна безпека у своєму стані залишається сталою. Хоча питання гарантування безпеки особи закріплене в законодавстві України, однак реалізація цих положень має здебільшого утопічний характер, що пов'язано як із багатогранністю відносин між людьми, так і зі значною кількістю різних за природою чинників, що можуть порушувати стан захищеності особистості. З огляду на неможливість гарантування безпеки кожної окремо взятої людини, це і відображається в правопорядку у сфері національної безпеки, який склався на теренах нашої держави. Водночас більшість демократичних країн (наприклад, Спо-

лучені Штати Америки й ін.) та науковців дотримуються іншої позиції – пріоритету безпеки держави та суспільства (національних інтересів), обґрунтовуючи її тим, що в системі гарантування національної безпеки провідну, системоутворюючу роль відіграє держава. Саме державні органи і посадові особи формують нормативно-правову базу в досліджуваній сфері, ухвалюють рішення щодо запобігання та нейтралізації загроз, виконання яких має обов'язковий характер. Важливою також є монополія держави на застосування державної військової організації та здійснення інших, передбачених законами заходів примусового характеру щодо гарантування національної безпеки [6].

Звичайно, такий підхід є відходом від усталеного, однак він не означає виключення зі сфери безпеки людини і громадянина загалом. Дійсно, людина як початкова ланка суспільства і держави та найвища соціальна цінність потребує пріоритетного захисту, однак правопорядок у сфері національної безпеки свідчить про те, що сучасний механізм гарантування національної безпеки неефективний. Захист життєво важливих інтересів людини має велике значення в контексті сталого розвитку держави і повинен гарантуватися та забезпечуватися державою. Неувага до інтересів індивіда створює передумови для формування стійкої соціальної напруженості, навіть більше – до розколу суспільства на ворогуючі частини. У цих умовах підривається громадська безпека держави. У результаті держава втрачає підтримку тієї частини суспільства, яка незадоволена її політикою. Держава, яка забезпечує захист інтересів всіх соціальних верств або переважної більшості населення, має більш високий рівень безпеки, ніж держава, що спирається на вузьку соціальну базу, на незначну за чисельністю політичну еліту. Така держава змушена широко використовувати для гарантування своєї безпеки репресивні або інші примусові заходи, серед яких: тотальна цензура, переслідування будь-якої критики, проявів невдоволення політичним режимом і умовами життя громадян.

Тому пропонується поділ на безпеку людини (human security) і національну безпеку суспільства та держави. Концепт human security наявний у науці порівняно недавно. Він передбачає шість складників особистісної безпеки: 1) економічну безпеку (тобто забезпечення матеріальних умов розвитку особистості); 2) продовольчу безпеку; 3) медичну безпеку (доступ до системи охорони здоров'я і захист від хвороб); 4) екологічну безпеку; 5) безпеку особистості (убезпечення від таких загроз, як тортури, війни, злочинні напади, використання наркотиків, суїциди і навіть ДТП); 6) безпеку спільнот (збереження традиційних культур етнічних груп), політичну безпеку (політичні права і відсутність політичного гноблення) [5].

Примітно, що в Законі України «Про основи національної безпеки України» і Стратегії національної безпеки України визначаються тотожні за змістом пріоритетні сфери національної безпеки, які, по-перше, є найбільш уразливими перед загрозами, і, по-друге, є визначальними в діяльності державних інституцій. Однак вивчення вказаних ключових документів свідчить, що увага сконцентрована на гарантуванні безпеки саме суспільства і держави, людина і громадянин є формально пріоритетним об'єктом національної безпеки. Така ситуація призводить до усученої діяльності державних органів щодо гарантування безпеки людини (human security), про що свідчить і правопорядок у вказаній сфері. Тому надалі робочою моделлю концепції національної безпеки буде пріоритет цінностей та інтересів суспільства і держави, з урахуванням прав і свобод людини та громадянина.

У науці є досить консервативний підхід, що держава забезпечує національну безпеку своєю сукупною могутністю, що здебільшого прямо або побічно опирається на

військову міць, яка є головним чинником і основою, що впливає на роль держави в сучасній геополітиці. Однак реальність є дещо іншою. У сучасних умовах застосування військової сили досить обмежене і зазвичай спостерігається в країнах третього світу. Пріоритетом є застосування економічних важелів впливу (санкцій), проведення інформаційної пропаганди для дестабілізації ситуації в регіоні, гібридна війна, яка включає фінансову, військову допомогу незаконним збройним формуванням тощо. Тому існування значної і сильної армії не є запорукою гарантування національної безпеки, адже класичні способи війни є абсолютно неефективними в протидії сучасним загрозам.

В останнє десятиріччя, з огляду на домінуючий характер зовнішньої (військової) загрози, більшість науковців зосереджували свою увагу на розгляді проблеми обороноздатності держави (у контексті гарантування національної безпеки) та розроблення найбільш вдалої військової доктрини. Військова доктрина будь-якої держави в найбільш загальному вигляді являє собою сукупність офіційних поглядів (настанов) на гарантування військової безпеки країни, захист її населення, територіальної цілісності, суверенітету й інших життєво важливих інтересів від військової загрози ззовні. Отже, військова доктрина конкретизує головні напрями військової політики держави. Дану позицію висвітлювали С. Азер, Р. Джексон, В. Кауфман, Ч. Мур, П. Хат та інші [3]. Як зазначає І. Мельничук, визначально впливають на її формування такі об'єктивні політичні, соціально-економічні, ідеологічні й військово-технічні чинники, як розташування та співвідношення сил усередині держави та за її межами, внутрішня й зовнішня політика, яка ними проводиться, особливості геополітичного й геостратегічного становища, рівень розвитку економіки, стан і можливості збройних сил, спрямованість військових доктрин союзних держав і країн, які ведуть суперечки між собою [13].

Головною метою розроблення і запровадження в життя концепції національної безпеки є забезпечення послідовного наближення нації до такого гарантованого рівня безпеки, за якого можна забезпечити значне зниження впливу дестабілізуючих чинників, багатовекторний якісний розвиток системи й усіх її елементів. Практична доцільність розроблення і реалізації такої концепції визначається цілою низкою чинників, один з яких обумовлений необхідністю формування належної системи гарантування національної безпеки [11].

Отже, концепція національної безпеки є основою для визначення політики у сфері національної безпеки, основна функція якої полягає у встановленні головних пріоритетів нації, розробленні стратегій подолання сьогоденних і прогнозуванні майбутніх загроз. Вирішальне значення в розробленні ефективної й індивідуальної для кожної держави концепції національної безпеки (як документа) мають теоретичні дослідження та напрацювання в цій сфері. Такою фундаментальною основою є саме доктринальні підходи, розроблені в межах наукових досліджень з урахуванням історичного досвіду, сучасного стану та потенціалу держави, а також наявних і потенційних загроз. Звичайно, сучасне трактування безпеки є значно ширшим, до того ж воно еволюціонує в часі і залежить від конкретних умов держави. Стан безпеки в глобальному вимірі не обов'язково мусить збігатися з відчуттям безпеки конкретної держави, так само, як концепція безпеки окремої держави часто суперечить іншим чи навіть може порушувати безпеку регіону або світу. «Те, що здається доречним для оборони однієї держави, буде здаватися, і часто так є, агресивним щодо її сусідів», – стверджує Б. Посен [1].

Події в Україні показали недоліки сфери гарантування національної безпеки. Застарілість підходів до визначення

змісту, об'єктів національної безпеки, відсутність об'єктивної оцінки загроз спричинили послаблення системи гарантування національної безпеки. Вбачається, що реформування сучасної концепції національної безпеки має виходити із забезпечення стану захищеності двох об'єктів національної безпеки: суспільства та держави. Водночас безпека людини (human security) залишається пріоритетом діяльності держави, з огляду на нормативне та ненормативне регулювання, і є універсальною метою. Вказане відображається як у міжнародних документах, так і в самому правопорядку, що склався. Досягнення безпеки людини не обмежується і не повинно обмежуватися діяльністю лише національних правоохоронних органів.

Національна безпека держави (інтереси, цінності) – це прерогатива діяльності національних органів та нації загалом. Про це свідчить реальна обстановка, що склалася зараз в Україні. Наприклад, 1994 р. Україна підписала Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку із приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р., в якому підписанти (Російська Федерація (далі – РФ), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки) підтверджують свої зобов'язання домагатися негайних дій із боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй із метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, у разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї. Водночас саме РФ 2014 р. анексувала Автономну Республіку Крим і здійснює на території України так звану гібридну війну. Звичайно, саме такі дії створюють певний дисонанс між правом і правопорядком, що ставить під сумнів можливість договірної регулювання загалом. Також трактування національної безпеки в категоріях захисту національних інтересів від загроз призводить до того, що політика безпеки орієнтована передусім на захист, реагування. У результаті, ми відстаємо від реальних і потенційних противників, фактично реагуємо на вже наявні негативні дії та процеси, намагаємося «захиститися» [20]. Такий напрям реформування фундаментальних основ у сфері національної безпеки здається перспективним, а тому в подальших наших дослідженнях він буде взятий за основу.

Концепція національної безпеки не є єдиним поняттям в категоріальному апараті науковців і законодавців. Так, реалізація політики національної безпеки здійснюється шляхом розроблення конкретних програм національної безпеки. Саме такі програми іноді називаються як концепціями, так і стратегіями, теоріями тощо. У літературі ці термінологічні питання залишаються неузгодженими, водночас залежно від цільових аспектів розрізняють доктрини (стосуються насамперед сфери політичних програм) і стратегії (визначають способи досягнення програмних цілей не тільки за допомогою військових засобів, а й інших: економічних, політичних, психологічних) [4].

Завданням доктрини (політики) є визначення цілей, завданням стратегії – вибір засобів і способів їх досягнення в межах конкретної концепції дій. Доктрина не обмежується лише формулюванням менше або більше точної програми дій. Вона часто безпосередньо або опосередковано оцінює передбачуваний розвиток подій, крім того, виконує важливу пропагандистську й інтеграційну функцію. Стратегія гарантування безпеки здебільшого полягає в досягненні бажаної мети за допомогою обмежених засобів (так званий «план гри»). Однак метою стратегії є не тільки вибір оптимального плану, а й ухвалення рішення про доцільність взагалі «вступати в гру». На найвищому, державному рівні стратегія має вигляд концепції національної безпеки, на підставі якої розробляється політика і механізми гарантування

безпеки в різних сферах життєдіяльності суспільства. Вона віддзеркалює структуру міжнародних відносин, не обмежуючись лише уявленнями про те, хто є союзником, а хто супротивником. Концепція національної безпеки поряд із визначенням національних цілей, цінностей та інтересів, здатна надати чітке уявлення про те, як економічні, зовнішньополітичні, військові й інші інструменти державної влади, а також сфери суспільного життя будуть використовуватися для досягнення поставлених цілей і здійснення політики національної безпеки [8]. Програма – це наперед продуманий план якої-небудь діяльності, роботи тощо [18].

В Україні концепція національної безпеки вперше була ухвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 р. (Концепція (основи державної політики) національної безпеки України) [15]. 2002 р. до Верховної Ради України було подано проект закону «Про внесення змін до Концепції (основ державної політики) національної безпеки України», який ухвалено лише через рік [9]. Його ухвалення є безумовним виконанням п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України, де зазначено, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки. По своїй суті закон не змінився – було конкретизовано загрози національній безпеці, механізми її забезпечення. Особливу увагу варто звернути на те, що в цьому нормативно-правовому акті вперше до суб'єктів гарантування національної безпеки було віднесено окремих громадян України. Так, у ст. 9 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено, що, відповідно до Конституції і законів України, суб'єктами національної безпеки є: громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо гарантування її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку. У Конституції України не передбачено положення про обов'язок конкретного громадянина захищати національні інтереси. Наприклад, у ст. 17 Основного закону України передбачено, що захист суверенітету й територіальної цілісності держави, гарантування її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (курсив – авт. – О. П.). Звичайно, відносна масовість осіб і являє собою суспільство, однак через багато чинників (ідеологічних, політичних тощо) окремо взятий індивід не може і не повинен виступати суб'єктом гарантування національної безпеки, особливо в умовах гібридної, інформаційної війни, коли можливе маніпулювання свідомістю окремих людей і навіть груп.

У ст. 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено правову основу національної безпеки. Так, Президентом України розробляються і затверджуються Стратегія національної безпеки України і Военна доктрина України, доктрини, концепції, стратегії та програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення й нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України. Стратегія національної безпеки України і Военна доктрина України є документами, обов'язковими для виконання, і основою для розроблення конкретних програм за складниками державної політики у сфері національної

безпеки. Законодавець використовує чотири основні категорії – доктрини, концепції, стратегія і програма, однак у тексті самого Закону тлумачень не надається. Навіть більше, розкриваючи сферу застосування, взагалі можна дійти висновку, що вказані категорії є синонімічними, що є, на наш погляд, неприйнятним і потребує уточнення.

Так, у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [19], також немає тлумачення згаданих категорій. Лише у Военній доктрині України, яка затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015, даються окремі дефініції. Так, Военна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. За змістовного аналізу тексту цього документа можна дійти висновку, що основні положення Военної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, які розвивають її положення за напрямками гарантування воєнної безпеки.

Висновки. Отже, незважаючи на відсутність у законодавстві чітких визначень понять «концепція», «доктрина», «стратегія» і «програма» у сфері національної безпеки, все ж можна побудувати логічний зв'язок між вказаними категоріями. Так, фундаментальною є концепція національної безпеки, яку розуміють у двох значеннях – вузькому і широкому. У вузькому значенні концепція національної безпеки – це фундаментальний нормативно-правовий акт, який визначає головні цілі, завдання та механізми у сфері гарантування національної безпеки. На її основі ухвалюється стратегія, яка віддзеркалює основні положення концепції з урахуванням викликів і загроз сьогодення, так би мовити, актуалізує і визначає пріоритетні сфери для гарантування безпеки. Доктрина, як було вже зазначено, є рівноцінною стратегії, однак різниця між ними полягає в тому, що її завдання – це визначення цілей, а завдання стратегії – вибір засобів і способів їх досягнення в межах конкретної концепції дій. Програма – це наперед продуманий план діяльності конкретних інституцій держави, вона містить конкретний аналіз ситуації, що склалася в певній сфері, визначає засоби, способи впливу, моделює розвиток подій і зазвичай оцінку проведеної діяльності з метою надання висновків і рекомендацій.

Звичайно, дослідження вказаних доктринальних питань є необхідним та потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Posen B.R. The Security Dilemma and Ethnic Conflict. *Survival*. Spring 1993. Vol 35. № 1. S. 28.
2. Rand Corporation. *Congressional Recourses: National Security Newsletter*. September 2010 Highlights. URL: http://www.rand.org/congress/newsletters/national_security/2010/09/.
3. Алешенков М., Родионов Б. Секьюритология: монографія. М.: МГУЛ, 2008. 104 с.
4. Артюшин Л., Костенко Г. Теоретичні аспекти стратегії воєнної безпеки суспільства і держави: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. С. 159, 163.
5. Балуев Д. Политические проблемы международных отношений и глобального развития: дисс. ... д. полит. наук: 23.00.04. Нижний Новгород, 2004. 487 с.
6. Глазов О. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. «Політологія». 2011. Т. 155. Вип. 143. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_155_143_10.

7. Дзьобань О. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу: монографія. Харків, 2004. 291 с.
8. Дзьобань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.
9. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20150807>.
10. Краткий политический словарь / сост. и общ. ред. Л. Оникова, Н. Шишлина. 2-е изд., доп. М.: Политиздат, 1980. 447 с.
11. Ліпкан В. Національна безпека України: навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 552 с.
12. Ліпкан В. Концепція національної безпеки України. Підходи до формування. Вісник прокуратури. 2003. № 10 (28). С. 85–92.
13. Мельничук І. Держави пострадянського простору в сучасних геостратегічних документах Російської Федерації. Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. Вип. 3 (71). URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_71/melnychuk_derjavu.pdf.
14. Паламарчук М. Національна безпека: діалектика застосування широкого і вузького підходів. Політичний менеджмент. 2011. № 2. С. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/RoMe_2011_2_16.
15. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>.
16. Радянський енциклопедичний словник / гол. ред. А. Прохоров. 3-тє вид. М.: Рад. енциклопедія, 1984. С. 624.
17. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. Стор. 275.
18. Словник української мови: в 11 томах. Том 8. 1977. Стор. 157.
19. Стратегія національної безпеки України затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14>.
20. Садовський В., Дацюк А., Марутян Р., Нізович Р. Як визначати пріоритети державної безпекової політики? Європейський інформаційно-дослідницький центр. 2016. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28991.pdf>.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Пучков Олександр Олександрович – аспірант кафедри теорії та історії держави і права Міжнародного гуманітарного університету

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Puchkov Oleksandr Oleksandrovych – Postgraduate Student at the Department of Theory and History of State and Law of International Humanitarian University